

Tekmeria

Vol 9 (2008)

γεγενήσθαι. μηνύεται οὖν ἀπὸ μετοίκων τέ τιων καὶ ἀκολούθων περὶ μὲν τῶν Ἐρμῶν οὐδέν, ἄλλων δὲ ἀγαλμάτων περικοπαῖς τινες ποστέοντι μετὰ μεωτέρουν μετὰ παιδιᾶς καὶ οἶνου γεγενήσθαι. ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΟΣ • ΕΘΝΙΚΟΝ ΙΑΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΟΣ • CENTRE DE RECHERCHE DE L'ANTIQUITÉ GRECQUE ET ROMAINE • FONDATION NATIONALE DE LA RECHERCHE SCIENTIFIQUE οἰκλαισ ἐφ' ὑβρεύν ων καὶ τον Ἀλκιβιάδην ἐπηγωντο. καὶ αὐτὰ ὑπολαμβάνοντες οἱ μάλιστα τῷ Ἀλκιβιάδῃ ἀχθόμενοι ἔμποδῶν ὅντι σφίσι μὴ αὐτοῖς τοῦ δῆμου βεβαίως προεστάναι, καὶ νομίσαντες, εἰ αὐτὸν ἐξελάσσειν, πρῶτοι ἀν εἴναι, ἐμεγάλυνον καὶ ἐβόων ἐπὶ δῆμου ἀταλύσει τά τε μυστικὰ καὶ ἡ τῶν Ἐρμῶν Τεριγγούντα εἴη αὐτῶν ὅτι οὐ μετ' ἐκείνου ἐπράχθη, ἐπικέγοντες τεκμήρια τὴν ἄλλην αὐτὸν ἐς τὰ ἐπιτηδεύματα οὐ δημοτικὴν παρανομίαν. ὁ δὲ ἐν τε τῷ παρόντι περὶ τῆς παρακενῆς ἐπεπονθοῦσαν καὶ ἔτοιμος ἦν πρὶν ἐκπλεῖν ΚΟΣΜΟΥ • CONTRIBUTIONS TO THE HISTORY OF THE GREEK AND ROMAN WORLD • CONTRIBUTION A L'HISTOIRE DU MONDE GREC ET ROMAIN • BEITRÄGE ZUR GESCHICHTE DER GRIECHISCHEN UND RÖMISCHEN WELT ΑΘΗΝΑ 2008.
DIFFUSION DE BOCCARD - 11, RUE DE MÉDICIS, 75006 PARIS

γὰρ καὶ τὰ τῆς παρακενῆς ἐπεπονθοῦσαν, καὶ εἰ μὲν τούτων τι εἴργαστο, δίκην δοῦναι, εἰ δὲ ἀπολυθείη, ἄρχειν. καὶ ἐπεμαρτύρετο μὴ ἀπόντος πέρι αὐτοῦ διαβολᾶς ἀποδέχεσθαι, ἀλλ' ἦδη ἀποκτείνειν, εἰ ἀντέστη, καὶ δι τι σωφρονέστερον εἴη μὴ μετὰ τοιαύτης αἰτίας, πῶν διαγνῶστι, πέμπειν αὐτὸν ἐπὶ τοσούτῳ στρατεύματι. οἱ δὲ ἔχθροὶ δεδιότες τό τε στράτευμα μὴ εὗνουν ἔχη, ἦν ἦδη ἀγωνίζηται, ὅ τε δῆμος μὴ μαλακίζηται θεραπεύων ὅτι δι' ἐκείνουν οἵ τοις Αργεῖοι ξυνεστράτευον καὶ τῶν Μαντινέων τινές, ἀπέτρεπον καὶ ἀπέσπευδον, ἄλλους ρήτορας ἐνιέντες οἱ ἔχθροι μὲν πλεῦν αὐτὸν καὶ μὴ κατασχεῖν τὴν αραγωγὴν, ἐλύσατο σε κριωσθαι ἐν ἡμέραις ρήτας, βουλόμενοι ἐκ μείζονος διαβολῆς, ἦν ἔμελλον ρῆσον αὐτοῦ ἀπόντος ποριέν, μετάπεμπτον κομισθέντα αὐτὸν ἀγωνίσασθαι. καὶ ἔδοξε πλεῦν τὸν Ἀλκιβιάδην.

Μετὰ δὲ ταῦτα θέρους μεσοῦντος ἦδη ἡ ἀναγωγὴ ἐγίγνετο

Παρατηρήσεις σε Ἀθηναϊκὰ ὄνόματα

K. ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗ

doi: [10.12681/tekmeria.213](https://doi.org/10.12681/tekmeria.213)

To cite this article:

ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗ Κ. (2008). Παρατηρήσεις σε Ἀθηναϊκὰ ὄνόματα. *Tekmeria*, 9, 17-24.
<https://doi.org/10.12681/tekmeria.213>

ΚΑΛΛΙΟΠΗ ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗ

Παρατηρήσεις σε Ἀθηναϊκὰ ὄνόματα

Ἡ ἐτυμολογικὴ προέλευση τῶν περισσοτέρων ἐλληνικῶν ὄνομάτων εἶναι σαφῆς, ιδίως τῶν θεοφόρων. Σὲ κάποιες περιπτώσεις ἡ ἐρμηνεία εἶναι προβληματική. Τὸ παρὸν ἀρθρο ἐπιχειρεῖ νὰ ἐρμηνεύσει ὅρισμένα ὄνόματα γυναικῶν στὴ ρωμαιοκρατούμενη Ἀθήνα.¹

1. Γυναικεῖα θεοφόρα ὄνόματα προερχόμενα ἀπὸ τὸν Ποσειδῶνα:

Ποσιδέα, Ποσίδεον, Πόση, Πόσιλλα

Γυναικεῖα ὄνόματα προερχόμενα ἀπὸ τὸν Ποσειδῶνα εἶναι πολὺ σπάνια, σὲ ἀντίθεση μὲ τὰ ἀνδρικά. Ὁ Ποσειδῶν² ἦταν ἔνας ἀπὸ τοὺς σεβασμιότερους καὶ παλαιότερους θεοὺς τοῦ ἐλληνικοῦ Πανθέου. Σχετιζόμενος μὲ τὰ ἄλογα, τὰ ἀριστοκρατικὰ γένη, τοὺς σεισμοὺς καὶ τὸ θαλάσσιο στοιχεῖο, δὲν συνδεόταν μὲ γυναικεῖς ἀνάγκες, δραστηριότητες καὶ ἐπιδιώξεις, ὅπως γιὰ παράδειγμα ἡ Ἀρτεμις, ἡ Ἀθηνᾶ, ὁ Ἀσκληπιὸς ἢ ἄλλοι θεοί.

Στὴν Ἀθήνα μόνο τέσσερα γυναικεῖα ὄνόματα σχετίζονται μὲ τὸν Ποσειδῶνα (Ποσιδέα, Ποσίδεον, Πόση, Πόσιλλα) καὶ τὸ καθένα τους μαρτυρεῖται ἀπὸ μιὰ μόνο φορά. Ἡ σχέση τῶν ὄνομάτων Ποσίδεον καὶ Ποσιδέα μὲ τὸν Ποσειδῶνα εἶναι ἀναμφισβήτητη. Τὰ Πόση καὶ Πόσιλλα χρειάζονται ὅμως κάποια συζήτηση.

1. Τὸ παρὸν ἀρθρο ἀνάγεται στὴν ἔρευνα, τὴν ὁποία ἔκανα κατὰ τὴν ἐκπόνηση τῆς διδακτορικῆς μου διατριβῆς *Frauennamen in Athen während der römischen Herrschaft*, (Χαϊδελβέργη 2005). Τοὺς ἐπόπτες τῆς διατριβῆς, καθηγητές "Αγγελο Χανιώτη καὶ Catherine Trümpy εὐχαριστῶ ἀπὸ καρδιᾶς γιὰ τὴν πολύτιμη βοήθεια καὶ τὴν ἐποικοδομητικὴ αριτική τους. Ἐπίσης εὐχαριστῶ τὸν κ. "Αγγελο Ματθαίου γιὰ χρήσιμες ὑποδείξεις.

2. Για τη λατρεία του Ποσειδῶνα βλ. J. Mylonopoulos, *Peleoponnesos, oίκητήριον Ποσειδῶνος. Heiligtümer und Kulte des Poseidon auf der Peloponnes*, (Liège 2003), με παλαιότερη βιβλογραφία.

α) Πόση (*IG II²* 3546)

Τὸ κλειδὶ γιὰ τὴν ἔρμηνεία του εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα (Ποσῆς). Ὅπως εἴχαν ἥδη ὑποθέσει οἱ W. Pape καὶ G. Benseler, τὸ Ποσῆς προέρχεται ἀπὸ τὸ Ποσειδῶν, ὅπως καὶ τὰ ἴωνικὰ θεοφόρα Πόσης, Ποσείδης καὶ Ποσ(ε)ίδης.³ Ανάλογους σχηματισμοὺς διαπιστώνουμε π.χ. στὸ Ἀπολλᾶς (ὑποκοριστικὴ μορφὴ τοῦ Ἀπολλώνιος) καὶ στὸ Διογᾶς (ὑποκοριστικὸ τοῦ Διογένης). Τὸ Ποσῆς μᾶλλον εἶναι ὑποκοριστικὸ τοῦ Ποσειδῶνιος.

Μὲ τὴ σειρά του τὸ Πόση εἶναι γυναικεῖο παράγωγο τοῦ πατρωνύμου Ποσῆς. Ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι δύο ἀπὸ τὶς τέσσερεις γυναικεῖς, τῶν ὁποίων τὰ ὄνόματα σχετίζονται μὲ τὸν Ποσειδῶνα, φέρουν ὄνομα ποὺ παράγεται ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα τους:⁴ Ποσιδέα Ποσειδωνίου (*IG II²* 6868) καὶ Πόση Ποσέους. Αὐτὸ παρατηρεῖται πολὺ συχνὰ στὴ γυναικεία ὄνοματοδοσίᾳ τῆς Ἀθήνας.⁵ Επομένως τὸ θεοφόρο Πόση εἰσήχθη στὴ γυναικεία ὄνοματολογίᾳ ὅχι ἄμεσα, λόγω κάποιας σχέσης τοῦ Ποσειδῶνα μὲ γυναικεῖς, ἀλλὰ ἔμμεσα μόνο λόγω τῆς συνήθειας τῶν Ἀθηναίων νὰ δίνουν σὲ θυγατέρες ὄνόματα σχετικὰ μὲ ἔκεινα τοῦ πατέρα.

3. W. Pape – G. Benseler, *Wörterbuch der Griechischen Eigennamen*, (ἀνατ. Graz 1959) λ. Ποσῆς· πρβ. F. Bechtel – A. Fick, *Die Griechischen Personennamen*, (Göttingen 1894) 240.

4. Ὡς γνωστόν, πολὺ συχνὰ ἡ ὄνοματοδοσίᾳ ἀκολουθοῦσε τὴν οἰκογενειακὴ παράδοση, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐπαναλαμβάνεται τὸ ὄνομα σὲ μιὰ οἰκογένεια ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιά. Βλ. W. Judeich, *Politische Namengebung in Athen*, στὸ: Ἐπιτύμβιον (Reichenberg 1927) 100· R. Hirzel, *Der Name. Ein Beitrag zu seiner Geschichte im Altertum und besonders bei den Griechen*, (Amsterdam 1962) 30-34· C. Habicht, «Beiträge zur Prosopographie der alt-griechischen Welt», *Chiron* 2 (1972) 110· H. Solin, *Namenpaare. Eine Studie zur römischen Namengebung*, (Helsinki 1990) 90· S. Hornblower, «Personal Names and the Study of the Ancient Greek Historians», στῶν S. Hornblower – E. Matthews (ἐκδ.), *Greek Personal Names. Their Value as Evidence*, (Oxford 2000) 135.

5. Παραθέτω ὄρισμένα παραδείγματα: Στρατὼ Στράτωνος (*IG II²* 12670), Τελεσίπη Τελεσίπου (*IG XII* 8, 109 στ. 5), Πολυξένα Πολυξένου (*IG II²* 12494), Ζωσίμη Ζωσίμου (*IG II²* 6733), Διονυσία Διονυσίου (*IG II²* 6761 στ. 2), Ἀθηνοδώρα Ἀθηνοδώρου (*IG II²* 7791), Ἀπολλωνία Ἀπολλωνίου (*IG II²* 6761), Ἀπολλοδώρα Ἀπολλοδώρου (*IG II²* 3556), Ἀφροδίσια ἡ καὶ Ἐπίλαμψις Ἀφροδεισίου (*IG II²* 6725), Θεοδώρα Θεοδώρου (*IG II²* 5286), Ὁλυμπιάς Ὁλυμπίου (*EAD XXX* 446), Τελεσφόρα Τελεσφόρου (*IG II²* 12767) καὶ Τιμοθέα Τιμοθέου (*IG II²* 3584-3588).

β) Πόσιλλα (*IG II²* 11627)⁶

Τὸ ὄνομα Πόσιλλα παράγεται δευτερευόντως ἀπὸ τὸ ἀνδρικὸ θεοφόρο Πόσις⁷ (ἀπὸ τὸ Πόσιδις) μὲ τὴν ὑποκοριστικὴ κατάληξη -ιλλα.⁸

γ) Ποσιδέα (*IG II²* 6868)

Καὶ ἡ Ποσιδέα παίρνει τὸ ὄνομά της ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα της Ποσειδωνίου. Εἴναι ἐνδιαφέρον ὅτι ὁ Ποσειδώνιος ἀπέφυγε νὰ δώσει τὸ ἀφιερωτικὸ ὄνομα Ποσειδωνίᾳ,⁹ μᾶλλον ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι γενικὰ ἀπέφευγαν νὰ δίνουν σὲ γυναικες ἀφιερωτικὰ ὄνόματα σχετιζόμενα μὲ τὸν Ποσειδῶνα.

δ) Ποσίδεον (*IG II²* 12769)

Ο μόνος γνωστὸς φορέας τοῦ ὄνόματος Ποσίδεον, ἡ *Tertia Maecia* Ποσίδεον (1ος αἰ. π.Χ./μ.Χ.) ἦταν μᾶλλον ἀπελεύθερη ποὺ διατήρησε ὡς cognomen

6. Ή προέλευση τῆς ἐπιγραφής εἶναι προβληματική: 'Ο W. Peek (*GVI* 605) θεωρεῖ ὅτι τὸ κείμενο εἶναι γραμμένο σὲ βωμὸ στὸν Πειραιά ἢ στὴν Αἴγινα. Τὸ *LGPN* II 378 (μὲ παραπομπὴ στὴν *IG II²* 11627) τὴν ἀποδίδει στὴν Ἀττικὴ, ἐνῶ τὸ *LGPN* IIIA 373 (μὲ παραπομπὴ στὸ *GVI* 605) τὴν ἀποδίδει στὴν Αἴγινα. "Ομως ὁ Στ. Ἀθ. Κουμανούδης, στὸ λεξικὸ τῶν Pape – Benseler, *Wörterbuch der griechischen Eigennamen* (Braunschweig 1863–1870) λ. Πόσιλλα, ἀναφέρει ὅτι ἀντέγραψε τὸ ὄνομα ἀπὸ ἔμμετρη ἐπιγραφὴ στὸ «Θησεῖο» στὴν Ἀθήνα. Συνεπῶς πιθανότερη εἶναι ὅντως ἡ προέλευση ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ. Στὴν εὐρύτερη ἐλληνικὴ ὄνοματολογία, τὸ ὄνομα μαρτυρεῖται ἀκόμα τρεῖς φορὲς καὶ συγκεκριμένα στὴ Μακεδονία (*SEG* XLIII 457, περ. 12 π.Χ.–14 μ.Χ.), στὴν Κιλικία (*SEG* L 1360, πρώιμος 1ος π.Χ. αἰ.). καὶ στὴν Παννονία (*SEG* XLVI 1380, 3ος μ.Χ. αἰ.). Μαρτυρεῖται ἐπίσης ὃ τύπος Ποσιλλη στὴν Ἀττικὴ τὸν 2ο αἰ. μ. Χ. (*SEG* XXVIII 364 καὶ *IG* II² 11627).

7. Γιὰ τὸ ἀνδρικὸ ὄνομα Πόσις, βλ. F. Bechtel – A. Fick, *δ.π.*, 240, ποὺ τὸ ἀνάγουν στὸ Ποσειδών.

8. Στὴ ρωμαιοκρατούμενη Ἀττικὴ μαρτυροῦνται πολλὰ ὑποκοριστικὰ ὄνόματα ποὺ δὲν ἔκφραζον ὑποτίμηση ἀλλὰ τρυφερότητα. Βλ. O. Masson, «Nouvelles notes d'anthroponymie grecque xv-xxiv», *ZPE* 119 (1997) 62–66. Γιὰ τὶς ἀνδρικὲς καὶ γυναικεῖς ὑποκοριστικὲς καταλήξεις -ις, -ιας καὶ -ια. Γιὰ τὴ χρήση ἀφιερωτικῶν ὄνομάτων ἀπὸ ἐλεύθερες καὶ δοῦλες βλ. F. Bechtel, *Die Attischen Frauennamen nach ihrem Systeme dargestellt*, (Göttingen 1902) 53–56· M. Lambertz, *Die griechischen Sklavennamen*, (Wien 1907) 30–33· O. Masson, *Onomastica Graeca Selecta*, (Paris 1990) 339.

9. Ὡς ἀφιερωτικά (*Widmungsnamen*) χαρακτηρίζονται τὰ θεοφόρα ὄνόματα, τῶν ὅποιων οἱ φορεῖς θεωροῦνται ἀφιερωμένοι σὲ κάποια θεότητα. Ἀναγνωρίζονται ἀπὸ τὶς καταλήξεις -ις, -ιας καὶ -ια. Γιὰ τὴ χρήση ἀφιερωτικῶν ὄνομάτων ἀπὸ ἐλεύθερες καὶ δοῦλες βλ. F. Bechtel, *Die Attischen Frauennamen nach ihrem Systeme dargestellt*, (Göttingen 1902) 53–56· M. Lambertz, *Die griechischen Sklavennamen*, (Wien 1907) 30–33· O. Masson, *δ.π.* (σημ. 8) 14.

τὸ ἀρχικό της ὄνομα. Οἱ Ρωμαῖοι συνήθιζαν νὰ δίνουν σὲ διούλους θεοφόρα ὄνόματα ἀπὸ τὸ ἐλληνικὸ Πάνθεο.¹⁰

Διαπιστώνουμε ὅτι τὰ σχετίζομενα μὲ τὸν Ποσειδῶνα γυναικεῖα ὄνόματα δὲν εἶναι μόνον ἔξαιρετικὰ σπάνια, ἀλλὰ καὶ εἰσήχθησαν ἔμμεσα στὴ γυναικεία ὄνοματολογία μέσω τῶν πατρωνύμων τῶν φορέων τους.

2. Ἰσιδίη ἀπὸ τὸ Ἰσος ἢ τὸ Ἰσις;

Τὸ ὄνομα Ἰσιδίκη σχετίζεται μὲ τὴ δικαιοσύνη. Τὸ οὐσιαστικὸ δίκη εἶναι πολὺ συχνὰ δεύτερο συνθετικὸ ὄνομάτων (π.χ. Ἀριστοδίκη, Εὔθυδίκη, Ἰφιδίκη, Φανοδίκη, Ἀνδροδίκη καὶ Λυσιδίκη). Τὸ Ἰσιδίκη μαρτυρεῖται γιὰ μιὰ μόνο Ἀθηναία, τὴν Εἰσιδίκη / Ἰσιδίκη, κόρη τοῦ Σουνιέως Ποσειδῶνίου, στὴ Λῆμνο (2ος / 1ος αἰ. π.Χ.).¹¹ Ἐκτὸς Ἀττικῆς μαρτυρεῖται μὲ τὴ δωρικὴ κατάληξη (Ἰσιδίκα) μιὰ φορὰ τὸν 1ο μ.Χ. αἰ. στὴν Κυρηναϊκή.¹²

Τίθεται τὸ ἐρώτημα ἀν τὸ πρώτο συνθετικὸ εἶναι τὸ ἐπίθετο Ἰσος ἢ ἀν πρόκειται γιὰ θεοφόρο ὄνομα παραγόμενο ἀπὸ τὸ Ἰσις. Μὲ τὴν πρώτη ἐρμηνεία συνηγορεῖ τὸ γεγονός ὅτι ἡ Ἰσότης (ἀμεροληψία) εἶναι ἀρρηκτα συνδεδεμένη μὲ τη δικαιοσύνη.¹³ Ωστόσο δὲν μποροῦμε νὰ ἀποκλείσουμε a priori καὶ τὴν περίπτωση ἡ Ἰσιδίκη νὰ εἶναι θεοφόρο ὄνομα. Τὸ οὐσιαστικὸ δίκη σπανίως ἀποτελεῖ δεύτερο συνθετικὸ θεοφόρων ὄνομάτων, μαρτυροῦνται ώστόσο τὰ σχετικὰ ὄνόματα Ἐρμοδίκη καὶ Ἐρμόδικος (ἀπὸ τὸ Ἐρμῆς) καὶ Ποσειδίκος (ἀπὸ τὸ Ποσειδῶν).¹⁴ Εξάλλου εἶναι γνωστὴ ἡ σχέση τῆς Ἰσιδος μὲ τὴ δικαιοσύνη, ὅπως ἐκφράζεται στὶς «ἀρεταλογίες» τῆς.¹⁵ Ο ἔπαινος τῆς Ἰσιδος ἀπὸ τὴ Μαρώνεια, περίπου σύγχρονος μὲ τὴ μαρτυρία τοῦ ὄνόματος Ἰσιδίκη στὴ Λῆμνο, συσχετίζει τὴν Ἰσιδα μὲ τὸ δίκαιον καὶ Ἰσως κάνει λογοπαίγνιο μὲ τὸ ὄνομά της καὶ τὸ Ἰσον: αὕτη τὸ δίκαιον ἔστησεν, ἵν' ἔκαστος ἥμῶν ὡς ἐκ τῆς φύσεως τὸν θάνατον ἴσον ἔσχεν καὶ ζῆν ἀπὸ τῶν ἴσων ἰδῆι... Σὺ νόμους ἔδωκας, θεσμοὶ δ' ἐκαλοῦντο κατὰ πρώτας τοι[γα]ροῦν αἱ πόλεις εὐστάθησαν, οὐ τὴν βίαν νομικὸν ἀλλὰ [τ]ὸν νόμον ἀβίαστον εύροῦσαι.¹⁶

10. Βλ. M. Lambertz, ὁ.π., 4 καὶ 26 κ.ἔξ.· H. Solin, *Die stadtrömischen Sklavennamen. Ein Namenbuch*, (Stuttgart 1996) 265 κ.ἔξ.

11. S. Accame, ASAA NS 3-5 (1941-43), 95 ἀρ. 14 c. SEG L 829 col. XIV 26-27.

12. LGPN I, λ.

13. Π.χ. CIG 2771 II: ἐγδικίας τετελεκότα ἴσως καὶ δικαίως.

14. Σχετικὰ παραδείγματα στὸ LGPN I, λλ.

15. Βλ. H. S. Versnel, *Ter unius. Isis, Dionysos, Hermes. Three Studies in Henotheism*, (Leiden 1990) 39-95.

16. Λ. Δ. Λουκοπούλου κ.ά., Ἐπιγραφὲς τῆς Θράκης τοῦ Αἰγαίου μεταξὺ τῶν

3. Βάθυλλα

Τὸ ὄνομα Βάθυλλα εἶναι γνωστὸ μόνον ἀπὸ τὴν Ἀττικήν,¹⁷ ἀλλὰ ἡ μορφὴ Βαθύλ(λ)ις μαρτυρεῖται καὶ σὲ ἄλλες περιοχές.¹⁸ Γιὰ τὴν ἐτυμολογία του ἔχουν διατυπωθεῖ διάφορες ἀπόψεις. Ο X. Φραγκιαδάκης¹⁹ ἐξηγεῖ τὴν ἀνδρική του μορφὴ Βάθυλλος ὡς «schlau» (πονηρός), παραπέμποντας σὲ γλώσσα τοῦ Σουΐδα (λ. βαθύς, ἀντὶ τοῦ πονηρός). Συνδέει τὸ ὄνομα μὲ τὶς ἀρνητικὲς πλευρές τοῦ χαρακτήρα. Ἀντίθετα ὁ H. Solin²⁰ συσχετίζει τὰ ὄνόματα Bathyllus, Bathylus, Bathyllis καὶ Bathyllio(n) μὲ σωματικὲς ἴδιότητες, καὶ συγκεκριμένα μὲ τὸ μέγεθος / ὑψός («Größe»). Ο F. Bechtel²¹ ἀναγνωρίζει μὲν ὡς πρῶτο συστατικὸ τὸ ἐπίθετο βαθύς, δὲν προτείνει ὅμως κάποια συγκεκριμένη ἔρμηνεία. Πειστικότερη φαίνεται ἡ ἀπόψη τοῦ W. Pape,²² ὁ ὁποῖος θεωρεῖ τὸ Βάθυλλα ὡς παραγόμενο ἀπὸ τὸ Βάθυλλος = Βαθύλαος. Τὸ Βαθύλαος (βαθύς + λαός) ἀντιστοιχεῖ σημασιολογικὰ στὸ Εὔρυστρατος / Εὔρυσταρτος καὶ τὸ πατρωνυμικό του Εύρυστρατίδας,²³ παραπέμποντας στὸν πολυπληθὴ στρατό. Η θηλυκὴ μορφὴ, ὅπως καὶ σὲ ἄλλες περιπτώσεις (π.χ. Στράτολα),²⁴ δημιουργήθηκε δευτερευόντως ἀπὸ τὸ ἀνδρικὸ ὄνομα καὶ δὲν παραπέμπει σὲ γυναικείες ἴδιότητες· ἀπλῶς δηλώνει τὴ σχέση τοῦ φορέα μὲ κάποιον συγγενὴ ποὺ εἶχε αὐτὸ τὸ ὄνομα.

4. Κλαυδία Δαμώ ἡ καὶ Συναμάτη

Ἡ Κλαυδία Δαμώ ἡ καὶ Συναμάτη εἶναι γνωστὴ ἀπὸ ἐπιγραφὴ τῆς Ἀθήνας στὰ χρόνια τοῦ Ἀδριανοῦ (IG II² 2776 στ. 57). Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ δωρικὴ μορφὴ Δαμώ (ὄχι Δημώ). Δὲν ἀποκλείεται νὰ σχετίζεται μὲ τὴν Κλαυδία Δαμώ στὴ Λύττο τῆς Κρήτης, μέλος ἀριστοκρατικῆς οἰκογένειας, ἴδιοκτήτρια περιουσίας καὶ κόρη τοῦ πρωτοκόσμου Τι. Κλαυδίου Βοινοβίου, γνωστὴ ἀκριβῶς

ποταμῶν Νέστου καὶ Ἔβρου (Νομοὶ Ξάνθης, Ροδόπης καὶ Ἔβρου), (Αθήνα 2005) E 205 στ. 24-31.

17. IG II² 2357 στ. 22 (ἀρχὲς 2ου αἰ. π.Χ.)

18. Βλ. LGPN I καὶ IIIa-b, λ., μὲ παραδείγματα ἀπὸ τὴ Θεσσαλία, τὴν Ἡπειρο καὶ τὴ Λέσβο.

19. Ch. Fragiadakis, *Die Attischen Sklavennamen von der spätarchaischen Epoche bis in die römische Kaiserzeit*, (Athen 1988) 41.

20. H. Solin, ὁ.π. (σημ. 10) 392.

21. F. Bechtel, ὁ.π. (σημ. 9) 9.

22. Pape – Benseler, ὁ.π. (σημ. 3) λ.

23. Πβλ. LGPN I, II, IIIa, λ.: Pape – Benseler, ὁ.π. (σημ. 3) λ.

24. Βλ. LGPN II, λ.: Pape – Benseler, ὁ.π. (σημ. 3) λ.

στὴν Ἰδιαία ἐποχή.²⁵ Δεδομένου τοῦ κοσμοπολιτισμοῦ τῆς Κρήτης στὰ αὐτοκρατορικὰ χρόνια καὶ τῆς ἀκμῆς τοῦ ἐμπορίου τοῦ κρασιοῦ τῆς Λύττου,²⁶ δὲν ἀποκλείεται ἡ Ἰδιαία, ἡ κάποια συγγενής, νὰ ἐγκαταστάθηκε στὴν Ἀθήνα μετὰ ἀπὸ γάμο.

”Αν κάποιες κρητικὲς διασυνδέσεις ἵσως ἔξηγοῦν τὸ ὄνομα Δαμώ, τὸ Συναμάτη εἶναι ἀμάρτυρο ἀλλοῦ. ”Ισως προέρχεται ἀπὸ τὸ οὐσιαστικὸ σύναμμα²⁷ (σύνδεση, δέσιμο περισσοτέρων στοιχείων μεταξύ τους· πρβ. τὸ ρῆμα συναμματίζειν), χαρακτηρίζοντας μιὰ γυναίκα, ἡ ὅποια εἶχε γίνει συνδετικὸς κρίκος τοῦ κύκλου της.

5. *Μανία*

Τὸ ὄνομα Μανία ταξινομεῖται ἀπὸ τὸν X. Φραγκιαδάκη²⁸ στὰ ξένα καὶ βαρβαρικὰ ὄνόματα δούλων, παραπέμποντας στὴ διαπραγμάτευση μικρασιατικῶν ὄνομάτων ἀπὸ τὸν L. Zgusta.²⁹ Τὴν ἄποψη τοῦ Φραγκιαδάκη υἱοθετεῖ χωρὶς λεπτομερέστερη συζήτηση ὁ H. Solin.³⁰ Ή ἐρμηνεία αὐτή στηρίζεται σὲ παρανόηση ὅσων γράφει ὁ L. Zgusta, ὁ ὄποιος, πολύ σωστά, θεωροῦσε ὅτι τὸ ἐν λόγῳ ὄνομα στὴ Βιθυνία καὶ τὴ Μυσία εἶναι ἑλληνικό, παραπέμποντας στὸν F. Bechtel.³¹ Μόνο τὶς μαρτυρίες στη Φρυγία θεωροῦσε ὁ Zgusta ώς ντόπια ὄνόματα.

”Ο W. Pape³² δὲν ἀπέκλειε τὴν περίπτωση τὸ Μανία νὰ εἶναι ἡ θηλυκὴ μορφὴ τοῦ Μάνης, ἀλλὰ ὁ σχηματισμὸς τοῦ ὄνόματος δὲν δικαιολογεῖ αὐτὴ τὴν ὑπόθεση. Οὔτε καὶ ἡ ἄποψη τοῦ E. Sittig ὅτι τὸ Μανία εἶναι θεοφόρο ὄνομα

25. Βλ. *I.Cret.* I.xviii.113. Ὁ πατέρας της μαρτυρεῖται ως πρωτόκοσμος στὴν *I.Cret.* I.xviii.22.

26. Βλ. πιὸ πρόσφατα A. Chaniotis, «What Difference did Rome make? The Cretans and the Roman Empire», στῶν B. Forsén – G. Salmeri (ἐκδ.), *The Province Strikes Back. Imperial Dynamics in the Eastern Mediterranean*, (Helsinki 2008) 90.

27. *LSJ.*, λ. *σύναμμα*.

28. Ch. Fragiadakis, ὕπ.π.. (σημ. 19) 24 καὶ 194 σημ. 98: «den fremden und barbarischen Sklavennamen».

29. L. Zgusta, *Kleinasiatischen Personennamen*, (Prag 1964) 293-294, μὲ τὶς μικρασιατικὲς μαρτυρίες τοῦ ὄνόματος Μανία στὴ Βιθυνία, Μυσία, Λυδία καὶ Φρυγία καὶ τὸ σχολιασμό τους.

30. H. Solin, «Griechische und römische Sklavennamen. Eine Vergleichende Untersuchung», στῶν H. Bellen – H. Heinen (ἐκδ.), *Fünfzig Jahre Forschungen zur Antiken Sklaverei an der Mainzer Akademie 1950–2000*, (Stuttgart 2001) 319.

31. F. Bechtel, *Historische Personennamen des Griechischen*, (Halle 1917) 614.

32. Pape – Benseler, ὕπ.π. (σημ. 3) λ.

παραγόμενο ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ Μηνός (Μήν, Μήσ) μπορεῖ νὰ γίνει δεκτή.³³ Τὰ σχετικὰ ὄνόματα (Μηνοδώρα, Μηνιάς, Μηνοδότη κ.λ.π.) ἔχουν τὸ θέμα μην-, ὅχι μαν-. Σωστὴ εἶναι βεβαίως ἡ ἐτυμολογικὴ προσέγγιση τοῦ F. Bechtel,³⁴ ὁ ὄποιος θεωρεῖ ὅτι τὸ ὄνομα παράγεται ἀπὸ τὴν ἀφροημένη ἔννοια μανία (ὅργη, ἐνθουσιασμός).³⁵ Καὶ ὁ W. Pape³⁶ συνέδεσε τὸ Μανία μὲ τὴν προσωποποιημένη ὄργη, ὡς θεότητα. "Αν καὶ μαρτυροῦνται πολλὰ ὄνόματα προερχόμενα ἀπὸ θεοποιημένες ἀφροημένες ἔννοιες (π.χ. Ειρήνη, Ὁμόνοια, Νίκη, Τύχη), πιθανότερη εἶναι ἡ σχέση του μὲ τὴ λατρεία τοῦ Διονύσου καὶ τὸν ἀχαλίνωτο ἐνθουσιασμὸν στὶς τελετές του."³⁷ Τὸ γυναικεῖο ὄνομα Μανία παράγεται ἀπὸ τὸ ἀντίστοιχο οὐσιαστικὸ χωρὶς μορφολογικὴ διαφοροποίηση.

Περιληψη

Ἡ ἐτυμολογία τῶν περισσότερων ὄνομάτων προσώπων εἶναι εὐδιάκριτη, κάποια ὅμως παρουσιάζουν δυσκολία ὡς πρὸς τὴν προέλευση καὶ τὴ σημασία τους. Τὸ ἄρθρο αὐτὸ πραγματεύεται τὴν ἔρμηνεία ὄρισμένων γυναικείων ὄνομάτων τῆς ρωμαιοκρατούμενης Ἀττικῆς: 1. Γυναικεία θεοφόρα ὄνόματα προερχόμενα ἀπὸ τὸν Ποσειδώνα (*Ποσιδέα, Ποσιδέον, Πόση, Πόσιλλα*): Γυναικεία ὄνόματα ἐτυμολογούμενα ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ποσειδώνα εἶναι πολὺ σπάνια, ἀντίθετα ἀπὸ τὰ πιὸ συνηθισμένα ἀνδρικά. Τὰ τέσσερα γυναικεία ὄνόματα ποὺ σχετίζονται μὲ τὸν Ποσειδώνα μαρτυροῦνται τὸ καθένα ἀπὸ μία φορά. 2. Ἰσιδίκη: Προβληματισμὸ προκαλεῖ τὸ ὄνομα Ἰσιδίκη ὡς πρὸς τὸ πρώτο συνθετικό του, ποὺ ἐνδέχεται νὰ παράγεται εἴτε ἀπὸ τὸ Ἰσος εἴτε ἀπὸ τὸ Ἰοις. 3. Βάθυλλα: Ἀνάμεσα στὶς διάφορες ἔρμηνεις ποὺ ἔχουν προταθεῖ πειστικότερη φαίνεται ἐκείνη τοῦ W. Pape, ὁ ὄποιος θεωρεῖ τὸ Βάθυλλα ὡς παραγόμενο ἀπὸ τὸ ἀνδρικὸ ὄνομα Βάθυλλος=Βαθύλαος (βαθὺς+λαός): ἔπομένως παραπέμπει στὸν πολυτληθὴ στρατό.

33. E. Sittig, *De Graecorum nominibus Theophoris*, (Halle 1911) 153 κ.ἔξ.

34. F. Bechtel, ὥπ.π. (σημ. 31) 615.

35. *LSJ.*, λ.

36. Pape – Benseler, ὥπ.π.. (σημ. 3) λ. Μανία.

37. Βλ. π.χ. E. Simon, *Die Götter der Griechen*, (München 1969) 291-294· R. Zoepffel, «Aufgaben, Rollen und Räume von Mann und Frau im archaischen und klassischen Griechenland», στῶν J. Martin – R. Zoepffel (ἐκδ.), *Aufgaben, Rollen und Räume von Frau und Mann*, (Freiburg-München 1989) 443-500, 485· H. S. Versnel, ὥπ.π., 134, 167.

ΚΑΛΛΙΟΠΗ ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗ

4. Κλαυδία Δαμώ ἡ καὶ Συναμάτη: Ἡ Κλαυδία Δαμώ, ἡ καὶ Συναμάτη, εἶναι γνωστὴ ὀπὸ μιὰ ἐπιγραφὴ τῆς Ἀθήνας ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Ἀδριανοῦ. Ἰσως νὰ εἴναι τὸ ἕδιο πρόσωπο ἦ νὰ σχετίζεται μὲ τὴν Κλαυδία Δαμώ τῆς Λύττου στὴν Κρήτη, μέλος ἀριστοκρατικῆς οἰκογένειας, γνωστὴ ἀκριβῶς στὴν ἔδια ἐποχή. Ἄν κάποιες διασυνδέσεις Κρήτης καὶ Ἀθήνας ἵσως ἔξηγοιν τὴν παρουσία τοῦ ὀνόματος Δαμώ στὴν Ἀθήνα, τὸ ὄνομα Συναμάτη εἶναι ἀμάρτυρο ἀλλοιοῦ. 5. Μανία: Τὸ γυναικεῖο ὄνομα Μανία δὲν εἶναι μικρασιατικῆς προέλευσης, ἀλλὰ παράγεται ἀπὸ τὴν ἀφηρημένη ἔννοια μανία.